

Yûsuf el-Ĥâl'in Şiirlerinde Din ve Mit*

Religion and Myth in the Poetry of Yûsuf al-Kĥâl

Gamze YÜCETÜRK KURTULMUŞ¹

*Bu makale, Ardahan III. Uluslararası Mitoloji Sempozyumu'nda sunulan sözlü bildirinin genişletilmiş halidir.

¹Ardahan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı, Ardahan, Türkiye

ORCID: G.Y.K. 0000-0002-6261-5858

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Gamze YÜCETÜRK KURTULMUŞ (Dr. Öğr. Üyesi),
Ardahan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili
ve Belagati Anabilim Dalı, Ardahan, Türkiye
E-posta: gamzeyuceturk@ardahan.edu.tr

Başvuru/Submitted: 05.01.2023
Revizyon Talebi/Revision Requested:
13.01.2023
Son Revizyon/Last Revision Received:
28.01.2023
Kabul/Accepted: 13.02.2023

Atıf/Citation: Yuceturk Kurtulmus, Gamze.
"Yûsuf el-Ĥâl'in Şiirlerinde Din ve Mit." *Şarkiyat
Mecmuası - Journal of Oriental Studies* 42 (2023),
133-154.
<https://doi.org/10.26650/jos.1229692>

ÖZ

Lübnan'ın önde gelen şairlerinden Yûsuf el-Ĥâl, Temmûzî şiir hareketinin beş şairinden biridir. O, Amerikan ve Batılı şairlerin şiirlerinden yaptığı çevirilerle bu hareketin temellerinin atılmasında yol gösterici olmuştur. Arap dünyasının içinde bulunduğu sosyo-politik çöküntü durumunun benzerlerini ve bu durumdan kurtulmanın yollarını özellikle T.S. Eliot'ın *The Waste Land* (Çorak Ülke) şiirinde gören Temmûzî şairler, geleceğe dair umutludur. Böylece şiirlerinde yeniden dirilişe inanma, en belirgin özellik olmuştur. Diğerlerinde olduğu gibi el-Ĥâl'in şiirlerinde de bereket tanrısı Temmûz mitinin işlevi; diriliş ve yeniden doğuşu ifade etmek olarak görülmüştür. Temmûzî şairler, bu miti Eliot, Sir James Frazer gibi Batılı isimlerin öncülüğünde kendi kültürlerinden efsanelerle harmanlayarak eserlerine konu edinmişler ve mitolojik öğelere yeni anlamlar yüklemişlerdir. Asur, Babil ve Yunan medeniyetlerine ait mitlerden beslenen Yûsuf el-Ĥâl'in şiirlerinde Eski ve Yeni Ahit'e göndermeler de sıkça görülmektedir. Özellikle bu çalışmada ele alınacak olan *el-Bi'ru'l-Mehcûra* (Terk Edilmiş Kuyu) adlı şiir seçkisinde İnsan-Mesih-Temmûz-Tanrı denklemi ile din ve mit ilişkisini ortaya koyar. Bunun yanı sıra şiirlerinde sıklıkla görülen ekme ve şarap kavramları kimi zaman eleştiri kimi zaman umut vermek amacıyla kullanılır. Çalışmada el-Ĥâl'in hayatı ve içinde yer aldığı şiir hareketinden kısaca söz edilecektir. Ardından 1958 yılında yayımlanmış söz konusu seçkide geçen Mesih, ekme, şarap, Habil, Kabil, İbrahim gibi dinî semboller ve Temmûz, Adonis, Astarte, Baal gibi mitolojik unsurlar; ölüm, diriliş, yeniden doğuş ve bereket kavramları kapsamında yorumlanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yûsuf el-Ĥâl, Eski-Yeni Ahit, Din, Mit, Modern Arap Şiiri

ABSTRACT

Yûsuf al-Kĥâl is one of Lebanon's leading poets as well as one of the five poets of the Tammûzî Movement. Al-Kĥâl guided the foundations of this movement with his translations of the poetry of American and Western poets. The Tammûzî poets viewed the similarities in the sociopolitical depression situation with that in the Arab world as well as ways to be free from this situation, especially in T.S. Eliot's poem "The Waste Land," and they were hopeful for the future. Thus, belief in resurrection was the most prominent feature in al-Kĥâl's poems, and the function of the myth of the fertility god Tammûz in al-Kĥâl's poems was, similar to others' works, seen to express resurrection and rebirth. They blended this myth with legends from their own cultures under the leadership of Western names such as Eliot and Sir James Frazer and gave new meanings to mythological

elements. References to the Old and New Testaments are frequently seen in Yūsuf al-Kḥāl's poems, which are fed by the myths of Assyrian, Babylonian, and Greek civilizations. Especially in his poetry collection *Al-Bi'r al-Mahjūra* [The Abandoned Well], which this study will discuss, al-Kḥāl reveals the relationship between religion and myth by equating humans with the messiah and Tammūz with God. The concepts of bread and wine are frequently seen in al-Kḥāl's poems, sometimes to criticize and sometimes to give hope. This study will briefly mention al-Kḥāl's life and the poetry movement in which he took place before going on to interpret within the scope of the concepts of death, resurrection, rebirth, and fertility such religious symbols such as the Messiah, bread, wine, Abel, Cain, and Abraham and mythological elements such as Tammūz, Adonis, Astarte, and Baal that are found in al-Kḥāl's collection that was later published in 1958.

Keywords: Yūsuf al-Kḥāl, Old Testament, New Testament, religion, myth, modern Arabic poetry

EXTENDED ABSTRACT

Born to a Christian family in the Nasara region of Syria in 1917, Yusuf al-Kḥāl went to Beirut for university education and studied philosophy there. He founded his first magazine *Al-Funūn* [The Arts] while he was a student, and his passion for journalism, which had started in this way, continued for many years with various responsibilities such as editor and magazine founder. Adonis, Badr Shakir al-Sayyab, Jabra Ibrahim Jabra, and Ḥalīl Ḥāvī gathered around *Al-Shi'r* [The Poetry] magazine that he founded in Beirut in 1957 and called themselves a poetry community in reference to the magazine. However, one of them, Jabra Ibrahim Jabra, used the title of Tammūzī for these poets. They saw man and nature as alike and thought that their productive power comes from water and soil. While highlighting these motifs in their poems, they included the Sami-origin Tammūz myth, a symbol of continuity and protector of rural life, in Arabic poetry for the first time. The function of the Tammūz myth was to signify resurrection and rebirth in the poetry of these poets, who draw attention to the socio-politically depressing situation in the Arab world and focused on ways to be free of this situation. The Arabs, who'd entered a state of death and sleep, would be resurrected and regain their former glory, just like this mythological hero who was resurrected by the spring rains. These poets found something similar to their own situation in T.S Eliot's poem *The Waste Land*, in which he showed the ways to remove the spiritual depression of the West and how he was not pessimistic about the future. These Tammūzī poets took influence from Eliot while processing religious and mythical elements in their poems.

The point where al-Kḥāl differed from Eliot was his feeling of pessimism and hopelessness. Although the existential philosophy of both poets influenced their poems, the strength of Eliot's belief in God was reflected in his poems as a sense of hope, while al-Kḥāl's belief in God was sometimes in doubt. However, references to the Old and New Testaments are frequently seen in al-Kḥāl's poems. Especially in his poetry collection *Al-Bi'r al-Mahjūra*, which this study will address and in which he reveals the relationship between religion and myth by equating humans, the Messiah, Tammūz, and God.

The three main sources of Tammūzī poetry were mythology, religious narratives, and English poetry led by Eliot. In addition to these sources, al-Kḥāl's poems also contain the thoughts of Anṭūn Sa'āde, the founder of the Syrian Social Nationalist Party (SSNP). Sa'āde's view toward Syrians as carriers of Mediterranean culture and separate from other Arab nations were influential in shaping al-Kḥāl's poetry. For this reason, his most frequently used symbols are sea, water, sand, and ship, as if he wanted to emphasize that his roots belong to the Mediterranean civilization. These also point to rebirth, productivity, civilization, movement, and backwardness.

In addition to the myth of Tammūz and other mythical elements that he worked into under the influence of the West, he made legends of folk heroes such as Gamal Abdel Nasser in his poems and turned them into symbols. He also wanted to reflect the universality of poetry by sometimes bringing together figures from Akkadian, Sumerian, Phoenician, Babylonian, Egyptian, and Greek mythologies in the same poem.

Giriş

Yûsuf el-Ĥâl (1917-1987), Suriye'nin kuzeyinde yer alan Vadi el-Nasara'da doğmuştur. Nasara adından da anlaşılacağı üzere bölgenin nüfusunun çoğu Hristiyan'dır. Babası Trablus'ta evanjelik kilisesinin papazı iken ilköğrenim eğitimini orada Amerikan okulunda, lise eğitimini ise Halep'te yine bir Amerikan okulunda almıştır. Ardından Beyrut Amerikan Üniversitesi'nden 1942 yılında felsefe alanında lisans diplomasını elde etmiştir ve sonra lisede iki sene ders vermiştir.¹

1940 yılında *el-Funûn* (Sanatlar) dergisini kurmuş ve 1942 yılında *Şavtu'l-Mer'e* (Kadının Sesi) dergisinin yazı işleri müdürü olmuştur. Birleşmiş Milletler bünyesinde çalıştığı 1948 yılında New York'a taşınmış ve 1955 yılına kadar orada yaşamıştır. Bu süreçte Libya-Cenevre-New York arasında mekik dokurken 1952-1955 yılları arasında New York'ta *el-Hudâ* (Doğru Yol) dergisinin editörlüğünü de üstlenmiştir. 1955 yılında Beyrut'a dönerek Amerikan Üniversitesi'nde iki sene öğretim üyesi olarak çalışmıştır.² Fakat gazeteciliğe olan tutkusu onu 1957 yılında Beyrut'ta *Şi'r* (Şiir) dergisini kurmaya yöneltmiştir. Amerikalı eleştirmen ve yazar Robin Creswell'in Beyrut'u "Başlangıçlar Şehri" olarak adlandırdığı çalışmasında bu derginin on bir yıldan fazla bir süre (1957-64; 1967-70) kırk dört sayı yayımlandığını belirtir. Bildiri, eleştiri ve yurtdışından mektuplara yer vermişse³ de şiire özel bir önem gösteren avangart bir dergidir. Bu sebeple dergide yayımlanacak şiirler bazı prensipler doğrultusunda seçilmekteydi:

"Tek kafiyeli geleneksel biçimden vazgeçmiş olmak. Arap şiiri ile Batı şiiri arasındaki ortak değerleri pekiştirmiş olmak. Lehçeyi de şiir dili olarak kabul etmiş olmak. Böylece bu prensipler derginin yayın politikası olarak belirlendi ve genç şairleri de bu prensiplere teşvik ederek dergide farklı şiir akımlarına yer verdiler."⁴

el-Ĥâl'in 1958 yılında içerisinde Walt Whitman, Ezra Pound ve T. S. Eliot gibi şairlerin olduğu modern Amerikan şiirinden Arapçaya çevirdiği seçkisini yayımlaması ise gelecek Arap entelektüel kuşağına yol göstermiştir. Kendisi de şiirde geleneksel yapıyı kullanmayı azaltarak daha basit dilsel yapılar için şiirde halk lehçesini kullanmayı öneren Lübnanlı sembolist şair Saîd 'Akl'ın⁵ izinden gitmiştir. Ayrıca eserlerinde Amerikalı şair Ezra Pound'un ve Eliot'ın etkisi açıkça görülür. Böylece şiirlerinde insan ve topluma karşı gösterdiği manevi bakış açısı; eski ve yeni Ahit ile Asur, Fenike, Babil, Mısır ve Yunan mitolojilerinden türeyen sembollerle renklenmiştir.⁶

Yûsuf el-Ĥâl'in kuruculuğunu ve editörlüğünü üstlendiği *Şi'r* (Şiir) dergisinin etrafında toplanan Adûnîs, Bedr Şâkir es-Seyyâb, Cebrâ İbrâhîm Cebrâ, Ĥâlîl Ĥâvî dergiye atfen

1 Yûsuf el-Ĥâl, *Defâtiru'l-Eyyâm: Efkâr 'alâ Varak*, (London: Riad el-Rayyes Books, 1987), arka kapak.

2 el-Ĥâl, *Defâtiru'l-Eyyâm*, arka kapak.

3 Robin Creswell, *City of Beginnings: Poetic Modernism in Beirut*, (Princeton&Oxford: Princeton University Press, 2019), 1.

4 Zafer Ceylan, *Modern Arap Şiirinde Mito-Poetik İsyân: Temmüzi Şiir Hareketi*, (Ankara: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2019), 50.

5 Saîd 'Akl (1911-2014): Lübnan Marunilerindedir. Şair, filozof, yazar ve dil reformcusu kimliklerinin yanı sıra Suriye Sosyal Milliyetçi Partisi (SSMP)'ne bağlıydı.

6 Ceylan, *Modern Arap Şiirinde Mito-Poetik İsyân*, 50-51.

kendilerini Şi'r topluluğu olarak adlandırmışlardır. Fakat bu şairler için Temmûzî sıfatını kullanan da yine kendi içlerinden biri Cembrâ İbrâhîm Cembrâ olmuştur. 1958 yılında *Şi'r* dergisinde Yûsuf el-Hâl'in *el-Bi'ru'l-Mehcûra* (Terk Edilmiş Kuyu) şiirine yazdığı eleştiri/inceleme yazısında bu şairlerin ortak özelliğinden bahsederken kendileri için söz konusu sıfatı kullanma sebebi daha iyi anlaşılır. Onlar, insanı ve doğayı benzer görerek bunların verimlilik güçlerinin su ve topraktan geldiğini düşünürler. Bu motifleri şiirlerinde öne çıkarırken sürekliliğin sembolü ve kırsal hayatın koruyucusu olan Sami kökenli Tammûz mitine Arap şiirinde ilk kez yer veren de onlar olur. Bu yüzden Cembrâ, kendilerinden bu sıfatla söz eder.⁷

Temmûzî şairler terimi daha sonra Arap edebiyatı çevrelerinde kabul görmüş ve diğer edebiyatçı ve eleştirmenler tarafından da kullanılmaya başlamıştır. Temmûzî şiir, biçim ve üslup açısından Batı'dan etkilense de bu hareketi özgün kılan; T.S. Eliot ve Sir James Frazer gibi isimlerden edindikleri Temmûz mitini kendi kültürlerinden efsanelerle, kahramanlarla bütünleştirebilmeleridir. Temmûzî şiirin üç ana kaynağı; mitoloji, dinî anlatılar ve Eliot öncülüğündeki İngiliz şiiridir.⁸

Edebiyat eleştirmenlerinin Temmûzî şairlerin mitolojiye yönelik şiirlerini Eliot'ın *The Waste Land* (Çorak Ülke) adlı şiirine bir öykünme olarak yorumlaması da bu sebeptedir. Eliot, Temmûzî şairlere klasik şiir geleneğini değersizleştirmeden üslup, aruz ve tema yönünden geleneksel Arap şiirinden ayrılmaları yönünde yol göstermiştir. Böylece Temmûzî şairler, konularını retorik kalıplara sıkışmadan daha gerçekçi bir biçimde dile getirmiştir. Çağdaş Batılının kendisini, gerçeği ve Tanrıyı arayışını konu edinen *The Waste Land*'de Eliot, Batı'nın içine düştüğü manevi çöküntüden kurtulmanın yollarını ve geleceğe dair karamsar olmadığını gösterir. Dolayısıyla Temmûzî şairlerin Arap dünyasının içinde bulunduğu siyasi kokuşmuşluğa, Filistin trajedisine ve ruhsal çöküntüye bakışlarının umut içermesi Eliot'ın etkisiyledir. Onun şiirleri ile Temmûzî şairlerin Eliotvari şiirleri arasındaki en dikkat çekici olgu; gelecekte ümit kesmeme ve yeniden dirilişe inanmadır. Bunun bir sonucu olarak inanç, fedakârlık, ölüm ve diriliş gibi temalar bu şairlerin şiirlerinde özel bir anlam yüklenmiştir. Ölüm ve uyku haline girmiş olan Araplar, bahar yağmurlarıyla tekrar dirilen bu mitolojik kahramanlar gibi gün gelecek tekrar dirilecek ve eski görkemli günlerine kavuşacaktır.⁹

Temmûzî şiirin yukarıda sözü edilen kaynaklarına kendi kültürlerindeki folklorik temsilleri de eklemek gerekir. Bu şairler, içinde buldukları baskı rejimlerine kimi zaman bu sembolik maskeler altına gizlenerek kimi zaman da direkt göndermelerle karşı koyarken kurdukları imgelemleri; Lorca, Che Guevera, Allende, Lenin, Cemâl Abdunnâsir ve Cezayirli kadın direnişçi Cemile Bûhayrad gibi 20. yy.ın trajik veya kahraman figürleriyle şekillenir.¹⁰

7 Ceylan, *Modern Arap Şiirinde Mito-Poetik İsyân*, 55-56.

8 Ceylan, *Modern Arap Şiirinde Mito-Poetik İsyân*, 56, 58, 60.

9 Ceylan, *Modern Arap Şiirinde Mito-Poetik İsyân*, 60-62; Salih Tur, "Çağdaş Arap Şiirinde Temmûz Şiir Hareketi", *Ekev Akademi Dergisi*, 36 (2008), 357; Ghanim Samarraï, "Rejuvenating T.S. Eliot' the Waste Land", *Canadian Review of Comparative Literature*, 41/2 (2014), 113.

10 Ceylan, *Modern Arap Şiirinde Mito-Poetik İsyân*, 245-246.

el-Ḥâl'in şiirlerinin ise diğer Temmûzî şairlerinkinden farklı olarak başka bir kaynağı daha vardır ki o da SSMP'nin¹¹ kurucusu Anṭûn Sa'âde'nin düşünceleridir. Sa'âde'nin Suriyelileri diğer Arap milletlerinden ve onların kültüründen ayrı tutarak Akdeniz kültürünün taşıyıcıları olarak görmesi; el-Ḥâl'in şiirlerini şekillendirmede etkili olmuştur.¹²

Onun mitleri kullanmada ustalaştığı seçkisi *el-Bi'ru'l-Mehcûra*'da sosyo-politik sorunları dile getirme, kültürel benliği canlandırma ve manevi kayıptan kurtuluşa bir yol gösterme amacıyla kullandığı mitolojik unsurları ve dinî sembolleri işleyiş biçimi iki başlık altında ele alınacaktır.

1. *el-Bi'ru'l-Mehcûra*'da Dinî Anlatılar

Temmûzî şairlerin genel özelliğinin bir sonucu olarak dinî semboller şiirlerindeki yeniliğin bir parçasıdır. Bu yüzden kendi inançları her ne olursa olsun bu şairler üç semavi dini de ayrıntılı bir biçimde bilirler ve şiirlerinde bu dinlere dair kullanımlar sıklıkla göze çarpar.¹³ Bu şairlerin dine bakışı Eliot'inkine benzer. Eserlerinde dini kullanım amaçları bir propaganda yapmak değildir. Ancak edebî eserde dinî şuurun hâkim olması gerekir. Çünkü insanı bir oluş süreci olan hayatta varılacak en son hedefe, gerçek varoluşa, irade hürriyetine götürür¹⁴. Bu yüzden din, onların şiirlerinde önemli bir unsur olmuştur. el-Ḥâl de şiirlerinde Hristiyanlığa dair semboller ve anlatılar kadar İslam'a ya da Yahudiliğe veya bunların hepsine birden göndermeler yapar. Bu göndermelerle kültürel yoksunluğa, varoluşçu tutuma, yaşam ve ölüm kavramına işaret eder.

Eliot'un *The Waste Land* şiirine «Ezra Pound için» ifadesiyle başladığı gibi el-Ḥâl de *el-Bi'ru'l-Mehcûra* seçkisinin ilk şiiri *Îlâ 'Azrâ Bâund* (Ezra Pound'a) 'u ona atfeder. Ezra Pound'u şiirin tanrısı, ilahi bir güç olarak gördüğü bu şiirde şiir sanatına karşı işlediği günahıtan ötürü Pound'tan af diler ve işlediği günahları örtmek için incir yaprağı ister:

سَأَلْنَاكَ وَرُقَّةَ نَبِينِ
فَأْتَا عَرَاءُ، عَرَاءُ.
أَثْمْنَا إِلَى الشَّعْرِ، فَاغْفِرْ لَنَا
وَرَدَّ إِلَيْنَا الْحَيَاةَ.¹⁵

*Sana bir incir yaprağı sorduk
Çünkü biz çıplamız, çıplak.
Günah işledik şiire karşı, affet bizi
Ve geri ver bize hayatı.*

11 SSMP: Suriye Sosyal Milliyetçi Partisi. Bugünkü Suriye, Lübnan, Irak, Kuveyt, Ürdün, Filistin, İsrail, Kıbrıs, Sina, Hatay ve Kilikya dahil olmak üzere, Bereketli Hilal'i kapsayan, coğrafi sınırlara sahip bir Büyük Suriye ulus devletinin kurulmasını savunur.

12 Joseph Zeidan, "Myth and Symbol in the Poetry of Adūnis and Yûsuf al-Khâl", *Journal of Arabic Literature*, 10 (1979), 71.

13 Ceylan, *Modern Arap Şiirinde Mito-Poetik İsyân*, 329.

14 Metin Hakverdioğlu, "Thomas Stearns Eliot ve Divan Şairinin Ortak Dünyası", *Turkish Studies*, 4/2 (2009), 604.

15 Yûsuf el-Ḥâl, *el-'A mâlu 'ş-Şi'riyetu'l-Kâmile*, (Beyrut: Dâru'l-'Avde, 1979), 197.

Eski Ahit Yaratılış bölümünde ve Tâ-Hâ suresi 121. ayette yasak elmayı yemelerinin ardından çıplak kalan Âdem ile Havva'nın incir yaprağıyla¹⁶ (Kur'ân meallerinde “cennet yaprağı” olarak geçer) örtünmesine göndermede bulunan el-Ĥâl için de yasak elma Arap şiirinin mevcut durumudur ve Arap şiirinin bu kötü durumundan sorumlu olanlar da günahkârdır. Öyle ki el-Ĥâl, *Defâtiru 'l-Eyyâm* (Günlerin Defterleri) adlı eserinde Arap edebiyatının hem yapısal hem anlamsal bir kriz döneminde olduğu¹⁷ üzerine düşüncelerini felsefi bir yaklaşımla dile getirmiştir. el-Ĥâl'in Arap toplumunun kültürel kaybına dair endişeleri ve hisleri ise en açık bir biçimiyle bu şiirine taşınmıştır.

Belki de Arap şiirinin gelişimindeki yetersizliklerden kendisini ve Arap şairleri sorumlu tuttuğundan ve kendilerini günahkâr gördüğünden Hristiyan geleneğinde utancın sembolü olan incir yaprağına ihtiyaç duymuştur. Günahlarının bedelini ödemeye hazır olduğunu ise yine Eski Ahit'e göndermelerle ifade eder:

لَكَ الْوَعْدُ: إِنَّا
سننبني بدمع الجبين
عوالم للشعر من عبقر
مفاتحهنَّ.¹⁸

*Sana söz: biz
İnşa edeceğiz alın teriyle
Anahtarları çölden olan şiir dünyalarını.*

Rab Tanrı, Adem'e verdiği cezayı “Toprağa dönünceye dek ekmeğini alın teri dökerek kazanacaksınız”¹⁹ sözleriyle belirtir. el-Ĥâl de *İnşa edeceğiz alın teriyle anahtarları çöl olan şiir dünyalarını* ifadesiyle şiir sanatını ileri götürmek için, modern Arap şiirinin dünyasını inşa etmek için çalışacağına ve alın teri döküleceğine dair Pound'a söz verir.

Ezra Pound, politik görüşlerinden ve Yahudi düşmanı tutum sergilemesinden ötürü bazı bedeller ödemiştir. Şiirleri ise bir dönem kabul görmemenin de ötesinde okunmamıştır ve şairlik yönü geri planda bırakılmıştır.²⁰

جر الحك للأولين
عزاء و دربُ خلاص لنا.
إذا صلبوك هناك: اليهود،
فإنك تُبعثُ حيًّا هنا.²¹

16 “Kadın ağacın güzel, meyvesinin yemek için uygun ve bilgelik kazanmak için çekici olduğunu gördü. Meyveyi koparıp yedi. Yanındaki kocasına verdi, o da yedi. İkisinin de gözleri açıldı. Çıplak olduklarını anladılar. Bu yüzden incir yaprakları dikip kendilerine önlük yaptılar” (Eski Ahit, Yaratılış, 3).

17 el-Ĥâl, *Defâtiru 'l-Eyyâm*, 11.

18 el-Ĥâl, *el-'A'mâlu 'ş-Şi'riyetu 'l-Kâmile*, 197.

19 Eski Ahit, Yaratılış 3:19

20 Alec Marsh, *Ezra Pound*, çev. Şahika Tokel, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2015), 11.

21 el-Ĥâl, *el-'A'mâlu 'ş-Şi'riyetu 'l-Kâmile*, 197-198.

*Senin ilklerden dolayı yaraların
Bizim için bir teselli ve kurtuluş yoludur.
Seni orada çarmıha gererlerse: Yahudiler
Sen dirilirsın burada.*

Ezra Pound'un İsa Mesih'e dönüştüğü bu dizelerde İsa'nın ölümü insanlığın kurtuluşu için nasıl gerekliyse Ezra Pound'un çektiği sıkıntılarda şiir sanatının kurtuluşu için gereklidir. Yahudi karşıtı olan Pound'u çarmıha gerenler de onlardır ve Pound, çarmıha gerilmesinin ardından onun izinden gidenler için yeniden hayat bulacaktır.

ed-Dâretu's-Sevdâ' (Kara Ev) adlı şiire başlığınan da anlaşılan bir karamsarlık duygusu hakimdir. el-Ĥâl, bu şiirde İncil'e²² göndermede bulunarak karamsarlığını, umutsuzluğunu ve çaresizliğini gösteren bir tablo çizer. Varoluşsal tutumunu ortaya koyarken özgürlük için emek vermek ve acılara katlanmak gerektiğine olan inancı ile peşi sıra gideceği bir İsa ya da Tanrı'ya olan inancı arasında ikilemde kalmıştır.²³

أتراني أهرج الدار و أمضي،
«يدفن الأموات موتاهم» و أمضي؟
أين أمضي؟
أ إلى المآتم في الغاية و الميث اله؟
أ إلى العرس، و ما
في العرس خمراً و مسيحاً؟²⁴

*Çıkıp gider miyim evden acaba?
“Ölüler gömerken ölülerini” gider miyim?
Nereye giderim?
Ormandaki cenaze törenine mi? Ölü bir tanrı iken
Yoksa düğüne mi?
Düğünde şarap ve İsa yok iken*

Ölümün kaçınılmazlığını vurgulamada el-Ĥâl, birçok sanat dalında da kullanılan Latince bir deyiş *Memento Mori* (Fani Olduğunu Hatırla)'yi şiirine başlık olarak seçmiştir. Şiirde bu deyişin içerdiği “ölümü unutma ve hayatı yaşa” alt anlamın tamamen zıddı bir biçimde yaşam anlamsız geçmiş ve dahası ölüm de dirilişin, “yeniden doğuş” un habercisi olmamıştır. Eliot'ın şiirlerinde görülen ruhsal çoraklık bu şiirde de izleği halindedir.²⁵

أما و الآن قد مات، فهل
تحيا أمانيه؟ تناجيه عروس الجن؟
تحمراً الثمار الخضر في الوادي؟

22 Başka bir öğrencisi İsa'ya “Ya Rabb, izin ver önce gidip babamı gömeyim” dedi. İsa ona “Ardımdan gel” dedi. “Bırak ölüleri, kendi ölülerini kendileri gömsün. (Matta 8: 21-22).

23 Ceylan, *Modern Arap Şiirinde Mito-Poetik İsyân*, 342.

24 el-Ĥâl, *el-'A'mâlu 'ş-Şi'riyetu'l-Kâmile*, 201.

25 Thomas Stearns Eliot, *Çorak Ülke*, çev. Yaşar Güneç, (İstanbul: Yaba Yayınları, 2011), 6.

أيدري النجم؟ يأتيه
مجوس الشرق والغرب؟
إلهي، أغلق القلب على السرِّ و دعني
أجمع الذكرى بعيني، بوعي،
لا لأطويها.
«حياتي لم تعد شيئاً»
ثرى موتي هو الشيء؟»²⁶

*Ve şimdi o öldü, peki
Yaşayacak mı arzuları? Fısıldar mı ona cinlerin gelini?
Kızarır mı vadideki yeşil meyveler?
Yıldız bilir mi? Gelir mi ona
Doğu'nun ve Batı'nın Mecusileri?
Tanrım, kapat kalbi sırra ve izin ver
Anıları gözlerimin önüne getirmeme, bilinçli bir biçimde,
Onları katlayıp dürmem için değil.
“Hayatım bir şey vermedi.
Acaba ölümüm müdür o şey?”*

el-Ĥâl, “Onları katlayıp dürmem için değil” dizesinde “dürmek” sözcüğüyle Kur’ân’a²⁷ gönderme yaparak kıyamet gününe işaret etmektedir ve sözcüğün olumsuz halini kullanarak evrenin sonuna hazır olmadığını ifade eder. “Acaba ölen bu (kişi) Tanrı mı?” dizesiyle sona eren şiirin genelindeki hâkim duygu “inançsızlık”, böylece açık bir biçimde ortaya konmuştur.

el-Hivâru'l-Ezelî (Ebedî Diyalog) şiirinde ise Arapların üzerindeki ölüm haline bir yakarış vardır. Bu yakarış karşısında sabırlı ve inançlı olunması gerektiği kutsal kitaba göndermelerle ve dinî anlatılarla ifade edilmiştir.

متى تُمحي خطاياي؟
متى تُورق الألام المساكين؟
متى تلمسنا أصابع الشك؟
أأموات على الدرب و لا ندري؟²⁸

*Ne zaman silinir günahlarımız?
Ne zaman diner yoksulların acısı?
Ne zaman dokunur bize şüphenin parmakları?
Ölüler yolda ve biz bilmiyor muyuz?*

Buradaki şüphenin parmakları ifadesiyle işaret edilen Yuhanna İncili'nin şu bölümüdür:

“...Tomas, İsa geldiğinde onlarla birlikte değildi. Öbür öğrenciler ona, “Biz Rabbi gördük!” dediler. Tomas ise, “O'nun ellerinde çivilerin izini görmedikçe, çivilerin izine parmağımla dokunmadıkça ve elimi böğrüne sokmadıkça inanmam” dedi. Sekiz gün sonra İsa'nın

26 el-Ĥâl, el-'A'mâlu 'ş-Şi'riyetu'l-Kâmile, 215-216.

27 O dehşet günü gökleri yazılı kâğıt dürer gibi düreriz. Yaratmaya başlamadan önceki hale döndürürüz. (Enbiya, 21/104).

28 el-Ĥâl, el-'A'mâlu 'ş-Şi'riyetu'l-Kâmile, 220.

öğrencileri yine evdeydiler. Tomas da onlarla birlikteydi. Kapılar kapalıyken İsa gelip ortalarında durdu, "Size esenlik olsun!" dedi. Sonra Tomas'a, "Parmağını uzat" dedi, "Ellerime bak, elini uzat, böğrüme koy. İmansız olma, imanlı ol!" Tomas O'nu, "Rabbim ve Tanrım!" diye yanıtladı.²⁹

Arap toplumunun çektiği sıkıntılar, onları Tanrı'nın varlığından şüphe eder hale getirmiştir ve onlar Tanrı'nın kendilerine dokunarak imanlarını güçlendirmesine, acılarını dindirmesine ihtiyaç duymaktadır. el-Ĥâl, içinde buldukları durum karşısında beklenen mucizeyi ise Eski Ahit'te Musa Peygamberin kayadan su çıkarması anlatısıyla³⁰ ilişkilendirir. Her olumsuz durum karşısında ilahi bir yardımın olduğunu, Allah'ın yarattıklarını yalnız bırakmayacağını vurgulayan el-Ĥâl, Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın ilk günahı anlatısına da gönderme yapar.

أ عطشان؟ خذ الصخرة و اضربها،
أ في العتمة؟ دحرجها عن القبر.
و إما عضك الجوع فهالك المنّ و السلوى،
و إما صرت عرباناً
فخذ من ورق التين رداءً
يستتر الإثم، يواريه عن الناس.³¹

*Susadın mı? Al taşı, vur ona.
Karanlıkta mısın? Yuvarla mezardan onu.
Isırursa seni açlık, işte iyilik ve teselli,
Çıplak kaldıysan,
Al bir incir yaprağını elbise niyetine
Örter günahı, gizler insanlardan.*

Toplumun içinde bulunduğu karanlığa rağmen umutsuz ve karamsar olmaması gerektiğini vurguladığı şiirinde sabrı Eyüp Peygamber ile sembolize eder. Çünkü Eski Ahit'te anlatılana göre Tanrı'nın her zaman iyiliği ödüllendirip kötülüğü cezalandırdığı genel kanının aksine iyi ve doğru bir adam olan Eyüp, birçok acı çekmiş ve felakete uğramıştır. Ancak Tanrı'ya iman etmekten vazgeçmemiştir. Arap toplumu da başındaki felaketlerin ancak Tanrı'ya olan inancı ve sabrıyla üstesinden gelebilir.

و في التجربة الكبرى
تصبر صبراً أيوب و لا تهلع
إذا ما استفحل الشر:
صليبُ الله مرفوعٌ على رابية الدهر.³²

*Büyük deneyimde
Sabırlı ol Eyüp'ün sabrı kadar, korkma
Büyüse de kötülük:
Tanrı'nın haçı yükseliyor zamanın tepesinde.*

29 Yuhanna 20:24-28.

30 Tevrat 20: 7-8

31 el-Ĥâl, el-'A'mâlu 'ş-Şi'riyetu'l-Kâmile, 221.

32 el-Ĥâl, el-'A'mâlu 'ş-Şi'riyetu'l-Kâmile, 221.

el-Ĥâl'in kutsal kitaptan alıntı içeren şiirlerinden biri de *es-Sefer* (Yolculuk) şiiridir. Bu şiirde geçen “Haleluya” sözcüğü; Eski ve Yeni Ahit'te³³ çok fazla tekrarlandığı gibi burada da defalarca tekrarlanmıştır.

و نبدأ السفر:
هَلُّوِيَا.
هَلُّوِيَا.
و في هنيهة تغيب عن عيوننا
الجبال. و المرافئ الأمان، و المرايع
المليئة اليبدين بالزهر:
هَلُّوِيَا.
هَلُّوِيَا.
هَلُّوِيَا.
و نبدأ السفر
و سيرة الرجوع و الصراع و الظفر.³⁴

Ve başlıyoruz yolculuğa:

Haleluya.

Ve bir anda gözlerimizden kayboluyor dağlar.

Ve güvenli limanlar, çiçeklerle dolu tarlalar:

Haleluya.

Haleluya.

Haleluya.

Ve başlıyoruz yolculuğa

Ve dönüş, mücadele ve zafer hikâyesine.

“Rabbe övgüler sun, Rabbe şükredin, şükürler olsun” anlamlarına gelen Haleluya kelimesinde denize açılmanın, medeniyete yolculuk etmenin ve kum/çöl kültüründen kurtulmanın sevinci saklıdır. Bu sevinçten dolayı defalarca Rabbe şükür vardır.

el-Bi'ru'l-Mehcûra'da Mitik Unsurlar

el-Ĥâl'in ve *Şi'r* topluluğundan diğer şairlerin “Temmûzî şairler” olarak adlandırılmasına sebep olan faktör, şiirlerinde sıklıkla Temmûz mitine göndermede bulunmalarıdır. Arap ulusunun yeniden doğuşunu ve dirilişini simgelemek işlevinde kullanılan bu mitik anlatı Sümer-Babil kökenlidir. Tammûz (Dumuzi)- İştâr (İnanna) mitosuna göre çoban tanrısı Tammûz'un ölümünün ardından onu kurtarmak için sevgilisi göğün kraliçesi İştâr yeraltı dünyasına iner. Onların yeryüzünden ayrılışlarıyla canlılar dünyasında yıkıntı ve kargaşa baş gösterir, doğada verimlilik ve üretkenlik son bulur. Yeryüzüne dönüşleriyle doğa yeniden canlanır.³⁵

Temmûzî şiirin en iyi örneklerinden biri olarak kabul gören ve «İnsan=Hz. İsa= Temmûz= Tanrı denkleminin açıkça görüldüğü seçkiye de adını veren *el-Bi'ru'l-Mehcûra* şiirinde

33 Eski Ahit, Mezmurlar Kitabı'nda “Rab'be övgüler sun” şeklinde, Yeni Ahit, Vahiy 18-19'da “Haleluya” şeklinde geçer.

34 el-Ĥâl, *el-'A'mâlu's-Şi'riyetu'l-Kâmile*, 234-235.

35 Hooke, *Ortadoğu Mitolojisi*, 25, 48.

“kuyu” sembolü ile yeryüzünden yeraltına geçiş, yenilenme, yeniden doğuş olgusu dolaylı olarak aktarılmıştır. Cebra İbrâhîm Cebra'nın bu şiire dair yorumunda Tanrı'ya dönüş, İsa'ya öykünme ya da insanın tanrılaşması unsurları aynı şeydir. Şiirdeki yeryüzü ve su, Temmûz'un göstergesidir; Temmûz, Hz. İsa'nın; Hz. İsa ise insanın göstergesidir.³⁶

عرفت إبراهيم، جاري العزيز، من زمان.
عرفته بنراً ببيض ماؤها
و سائر البشر
تمرُّ لا تشرب منها، لا و لا
ترمي بها، ترمي بها حجر.³⁷

*Tanıdım İbrahim'i, sevgili komşumu, uzun zaman önce.
Tanıdım onu suyu taşan bir kuyu olarak
Bütün insanlar
Geçip giderdi ondan bir su içmeden,
Ona atmadan, atmadan bir taş bile.*

Şiirin başında 'sevgili komşum' olarak sözü edilen İbrahim, başlı başına bir insandır ama aynı zamanda 'suyu taşan bir kuyu' olması sebebiyle verimliliğin de kaynağıdır. Ancak bu işlevselliği olmayan bir kaynaktır çünkü kuyu terk edilmiştir. İbrahim, aynı zamanda kurtuluşu arayan ve acılar çektiği cehennemden çıkmaya çalışan metruk insanı temsil eder³⁸ ve bu cehennemde yeni bir başlangıcın, yeni bir hayatın mümkün olabilirdiğini sorgulamaktadır.

«لو كان لي أن أنشر الجبين
في سارية الضياء من جديد»
يقول إبراهيم في وريقة
مخضوية بدمه الطليل،
«ترى، يحول الغدير سيره كأن
تبرعم الغصون في الخريف أو ينعقد الثمر،
و يطلع النبات في الحجر؟
«لو كان لي،
لو كان أن أموت أن أعيش من جديد،
أ تبتسط السماء وجهها، فلا
تمرّق العقبان في الفلاة
قوافل الضحايا؟
أ تضحك المعامل الدخان؟
أ تسكت الضوضاء في الحقول،
في الشارع الكبير؟
أ يأكل الفقير خبز يومه،
بعرق الجبين، لا بدمعة الدليل؟
«لو كان لي أن أنشر الجبين

36 Cebra'dan akt. Ceylan, *Modern Arap Şiirinde Mito-Poetik İsyân*, 262; Zeidan, 87.

37 el-Ĥâl, *el-'A'mâlu 'ş-Şi'riyetu'l-Kâmile*, 203.

38 Ceylan, *Modern Arap Şiirinde Mito-Poetik İsyân*, 263.

في سارية الضياء،
لو كان لي البقاء،
ثرى، يعود يولسيس؟
و الولد العقوق، و الخروف،
و الخاطئ الأصيب بالعمى
ليبصر الطريقاً؟³⁹

«Açabilseydim alnımı
Işığın direğinde yeniden»
Diyor İbrahim
Dökülen kanıyla boyanmış bir kâğıtta,
«Acaba dere yönünü değiştirir mi
Sonbaharda dalların filizlendiği ya da meyvelerin toplandığı gibi,
Bitkiler taşta belirir mi?
«Ben olsaydım
Ben ölüp yaşayacak olsaydım yeniden,
Güler mi gökyüzünün yüzü,
Sonra parçalamaz mı kartallar çölde
kurban kafilelerini?
Güler mi dumanlı fabrikalar?
Kesilir mi tarladaki güğümler,
ya büyük caddedeki?
Fakir yer mi günlük ekmeğini,
alın teriyle,
aşçılarınmışlığın gözyaşıyla değil?
«Açabilseydim alnımı
Işığın direğinde,
Ebedi olsaydım,
Acaba döner miydi Ulysses?
İtaatsiz çocuk ve koyun,
Ve kör günahkâr
görmek için yolu?»

Bu sorularda İbrahim, artık insani niteliklerinden soyutlanarak tanrısallığa doğru yol alır. Sorularına cevap bulabilmesi ve diğer insanların acı çekmemesi için kendisini feda eder, böylece yeniden doğuşu getirecek olan Hz. İsa ya da Temmûz'un ta kendisi olur. Ancak insanlar onun fedakarlığını delilik olarak görür, verimliliğin kaynağından bir su bile içmez ve onu ihmal eder.⁴⁰ Bu yüzden “Açabilseydim alnımı Işığın direğinde” dizelerinin tekrarlanmasıyla; kuyu aracılığıyla yeraltından yeryüzüne geçişin, karanlık dünyadan ışıklı dünyaya geçişin, yani yeniden doğuşun artık mümkün olmadığı vurgulanmaktadır.

Sürekliliğin ve verimlilik mitinin açıkça görüldüğü şiirlerinden birisi de *el-Cuzûr* (Kökler) şiiridir. “Kökler” sözcüğüyle hayata, doğadaki varoluşa ve güçlü bağlara işaret eden el-Ḥâl,

39 el-Ḥâl, *el-'A'mâlu 'ş-Şi'riyetu'l-Kâmile*, 203-205.

40 Ceylan, *Modern Arap Şiirinde Mito-Poetik İsyân*, 264-265.

şiiirine tıpkı Eliot'ın *The Waste Land* şiirindeki gibi mevsimlerin devirli hareketi ile başlar:

في الصيف تسأل الجذور عن مصيرها،
و النهر لا يجيبُ:
غصت به العيون في الجبال أم
تلقته في الهجير تربة؟ فمن
يجيب هذه الجذور عن مصيرها؟
يحضنها في زمن الخريف؟ يدفع عنها
قسوة الشتاء يا ترى؟⁴¹

*Yazın kökler kaderini sorar
Ve nehir cevap vermez:
Gözler mi onunla dolup taşıtı dağlarda
Yoksa çölde bir toprak mı onu yuttu? Kim
Cevap verecek bu köklere kaderleri hakkında
Kim kucaklayacak onları sonbaharda? Savunacak
Kışın zulmüne karşı?*

Mevsimlerin devirli hareketi (bitkilerin kışın ölüp baharda canlanması) ile ölen ve tekrar dirilen tanrıya ve verimlilik inançlarına göndermede bulunulur.⁴² Burada ise ölen ve tekrar dirilen tanrı Temmûz'u simgelemektedir. Temmûz'un ölü olduğu bu aylarda köklerin kaderi bilinmez. Çünkü yeni hayatın sembolü olan nehir kurumuştur ve köklere cevap veremez. Modern insanın kaybettiği kültürel benliği ve maneviyatı yeniden canlandırmanın yolları üzerine düşünen el-Ĥâl; çözümü geçmişte, atalarını sembolize eden köklerde arar:

الورق الذي يهرُّ جسدُ،
و السرُّ في الجذور.
و في الجذور أمسنا،
و في الجذور غدنا:
هنا الثمار بلح و برتقال، و هناك
عنبٌ يعصره السقاةُ خمرًا.⁴³

*Düşen yapraklar bir bedendir,
Ve sır köklerdedir.
Köklerde bizim dünümüz,
Köklerde bizim yarınımız:
Burada hurma ve portakal meyveleri,
Orada sâkilerin şarap olmak üzere sıktığı üzümle var.*

Düşen yapraklar, yitirilen kültürel benlik ifade edilir. Ancak kültür ağacının yaprakları kışın düşse de kökleri canlı ve güçlüdür ve hayatın öz suyunu hala depoluyordur, hala meyve veriyordur.⁴⁴ Yaprakların düşmesi ölümün, ölüm ise dirilişin ve yeniden canlanmanın sembolüdür.

41 el-Ĥâl, *el-'A'mâlu 'ş-Şi'riyetu'l-Kâmile*, 207.

42 Thomas Stearns Eliot, *Çorak Ülke*, 7.

43 el-Ĥâl, *el-'A'mâlu 'ş-Şi'riyetu'l-Kâmile*, 207-208.

44 Zeidan, "Myth and Symbol in the Poems of Adonis and Yousuf al-Kĥal", 88.

Ölüm, el-Ĥâl için yok olmak değildir, ölüm; toprak ananın şefkatli kucağına bir dönüşür.⁴⁵ Köklerin devamlılığını sağlayacak bir güçtür.

فنحن يا رفيقي الغريب نعلم الثرى.
لنا التراب بيتٌ رحيمٌ وكفنٌ،
و في التراب تهبط الجذور صُعداً.
فالأرض مولدٌ، حصاءٌ.⁴⁶

*Ah benim garip arkadaşım, biz kara toprağı mesken kalarız.
Bizim için toprak bir merhamet evi ve kefindir;
Ve topraktaki kökler birer aziz olarak inerler aşığı.
Dünya bir doğum yeri, bir hasat mevsimi.*

el-Ĥâl, kasvet dolu ve virane haldeki bugünü aşarak ulusunun geçmişteki zengin kültürel mirası ile geleceğe yönelik özlemlerini bir araya getirmeye çalışırken⁴⁷ köklerinin izi Asurlulara dek uzanır. Böylece «ölümsüzlüğün sırrına» cevap bulmak amacıyla çıktığı yolculukta Asurluların zalim kralı Sanherib’in şehri Ninova’dan «dostum» diyerek atalarına seslenir:

ها نينوى!
فاجأني الدليل صائحاً: ها نينوى!
و مرةً عرفتُ في النقوش
وجه صاحبي، لمسته براحتي
قائلاً: «هنا الصدى يطولُ.
و خاطرُ الذي يمرُّ قطرةً
يشربها الترابُ،
يحضنها العبابُ، لا تزولُ.
ما كان لا يصيرُ،
لا تتفق البومةُ في دياره
و لا يحوم حوله الغرابُ.
كل زمانٍ أبَدُ،
و كلُّ رحلةٍ إيابُ.»⁴⁸

*Burası Ninova!
Şaşırttı beni rehber bağırarak: İşte Ninova!
Bir kez görmüştüm figürlerin içerisinde
Bir dostumun yüzünü, dokunmuştum ona sükunetle
Ve demiştim ona:
“Burada yankı uzar.
Toprağın içtiği,
Selin kucakladığı
Bir damlası acı olan hatıra silinmez.*

45 Tur, “Çağdaş Arap Şiirinde Temmûz Şiir Hareketi”, 371.

46 el-Ĥâl, *el-‘A‘mâlu ‘ş-Şi ‘riyetu ‘l-Kâmile*, 208.

47 Zeidan, “Myth and Symbol in the Poems of Adonis and Yousuf al-Kĥal”, 88.

48 el-Ĥâl, *el-‘A‘mâlu ‘ş-Şi ‘riyetu ‘l-Kâmile*, 208-209.

*Ne olmayacaktı,
Baykuş ötmez onun diyarında
Ve karga uçmaz etrafında.
Her bir zaman ebedidir
Her yolculuk bir dönüştür.”*

el-Ĥâl, tarihi kişilik Sanherib’i ve tarihi mekan Ninova’yı efsaneleştirdiği şiirde muhtemelen Sanherib’in Suriye’nin güneyindeki Yahudi Krallıklarına yaptığı saldırılara işaret eder. Zalimliğin sembolü haline gelmiş Sanherib’in bu toprakların insanına çektirdiklerini vurgularken “emir mührü” ifadesiyle Hz. Süleyman’ın yüzüğüne de atıfta bulunur.⁴⁹

و في دمشق أبصرت عيناى سنحريب جاثماً
و الموت في خيامه،
و في الطريق ألف شبح و شبح
و ها هي الوجوه خزفت، قماقم
و الخاتم اللتيك صدئ،
و البسطة الريح استحالت طائراً،
عجلة تدور و الزمان واحد،
و شهرزاد ما تزال تسرد الحياة هنا حكاية.
و شهرزاد جسده،
كالورق الذي يهز، جسده⁵⁰

*...ve Şam’da gördü gözlerim Sanherib’i diz çökmüş halde
Ve ölüm onun çadırlarında,
Ve yolda bin bir hayalet
Ve işte yüzler porselen ve bakır
Emir mührü paslı
Ve uçan halı dönüştü kuşa
Ve döner bir tekerlek ve zaman yegâne
Ve Şehrazad hala anlatır hayatı bir hikâye gibi
Ve Şehrazad bir beden
Düşüp dağılan yaprak gibi bir beden*

Sanherib’in öldürdüklerine karşın ölüm, Sanherib’i ve yanındakileri de bulmuştur. Onun ölümüyle emir mührü paslanmış yani emreden kimse kalmamıştır. Binbir Gece Masallarından alıntılama yaparak uçan halının kuşa dönüşmesiyle ruhun göğe yükselerek ebediyete kavuşması veya insanın özgürleşmesini anlatmaktadır. Zaman döndükçe Şehrazat’ın hikâyeleri bittiğinde masalın orijinal haline göre kendisini bekleyen ölümden kurtulsa da el-Ĥâl için ölüm, kaçınılmazdır ve nihayetinde o da bir bedendir ve yaprak gibi dalından düşecektir.

el-Ĥâl, *ed-Du‘â* (Dua) şiirinde ise benliğini yitirmiş milletinin yeni bir hayata, dirilişe kavuşmasında önce ölümün gerekliliğine işaret eder. Bu amaçla da Temmûz mitine başvurur.

49 Ceylan, *Modern Arap Şiirinde Mito-Poetik İsyân*, 193.

50 el-Ĥâl, *el-‘A‘mâlu ‘ş-Şi‘riyetu ‘l-Kâmile*, 210.

Ancak Temmûz ve onunla özdeşleşmiş olan İsa'yı ölümün sembolü olarak kullanırken hayata dönüşü “deniz” ile gösterir. Mâzin Eksem'in de belirttiği gibi seçkinin son üç şiiri (*ed-Duâ, es-Sefer, el-'Avde*) bir üçleme niteliğindedir ve bu üçlemede “denize çağrı”⁵¹ açıkça görülmektedir.

و أدركنا وجوهنا: كانت الشمسُ
غباراً على السنايك، و الأفقُ
شراعاً محطماً. كان تمورُ
جراحاً على العيون و عيسى
سورةً في الكتاب.⁵²

*Çevirdik yüzlerimizi: Güneş
toynaklarda bir toz idi ve ufuk
kırık bir yelken. Temmûz
gözlerde bir yaraydı ve İsa
kitapta bir sure.*

Karamsar bir ruh hali ile başlayan şiir, yavaş yavaş yerini umuda bırakır ve Eski Suriye ruhunun canlanmasındaki umut, denizdedir, dua da gözyaşı da onadır. Çünkü karanlıkları delip geçecek tüm ışığı içinde barındıran deniz, şair için âdeta bir ilahdır.⁵³ Su, varoluşun kaynağıdır ve tedavi edici, iyileştiricidir.⁵⁴ Şairin, denizi yani suyu Tanrı'nın yerine koyması bundandır.

يا نفسُ بوحى
بالذي صار، مَرْقِي الخُجْبِ السودِ،
أطْلِقِي على الجديد و ثوري
يفتح الشاطئُ الخلاصُ ذراعِيه
و تعلقو على مداه السفينِ.
أيها البحرُ، أيها الأملُ البحرُ
ترفّق بنا، ترفّق، ترفّق!
...
أيها البحر، يا ذراعاً مددناها
الى الله، رُدْنَا لك، دعنا
نستردّ الحياة من نور عينيك
و دعنا نعود، نرخي مع الرياح
شراعاتنا، نروح و نغدو
حاملين السماء للأرض دمعاً
و دماءً جديدةً.⁵⁵

*Ey gönül, ifşa et
Olan biteni, yırt kara örtüleri,*

51 Mâzin Eksem Süleyman, “el-Yûtûbyâ ve'l-İdyülücyâ fi Nidâ'i'l-Baħri li Yûsuf el-Ĥâl”, *el-Âdâb*, 13 Kasım 2016, Erişim 02.01.2023. <https://al-adab.com/article/اليوتوبيا-والإيديولوجيا-في-نداء-البحر-ليوسف-الخال>

52 el-Ĥâl, *el-'A'mâlu 'ş-Şi'riyetu'l-Kâmile*, 227.

53 Zeiadan, “Myth and Symbol in the Poetry of Adūnīs and Yūsuf al-Khāl”, 90-91; Ceylan, *Modern Arap Şiirinde Mito-Poetik İsyân*, 261.

54 Mircae Eliade, *Dinler Tarihi: İnançlar ve İbadetlerin Morfolojisi*, çev. Mustafa Ünal, (Konya: Serhat Kitabevi Yayınları, 2005), 225.

55 el-Ĥâl, *el-'A'mâlu 'ş-Şi'riyetu'l-Kâmile*, 228, 230.

*Bak yeniye ve kalk ayağa
Açıyor kurtuluş kıyası kollarını
Yükseliyor onun boyunca gemiler.
Ey deniz, ey deniz umudu
Merhamet et bize, merhamet et, merhamet et!*

...
*Ey deniz, ey uzattığımız kollar
Tanrıya, bizi sana geri döndür, izin ver
Hayat bulalım yeniden gözlerinin ışığından
İzin ver geri dönelim, salalım rüzgarla birlikte
Yelkenlerimizi, gidelim
Taşıyarak gökyüzünü yeryüzüne
Yeni bir gözyaşı ve kanla.*

Buradaki gözyaşı ve kanla yeniden doğuş işaret edilmektedir. Kan, Temmûz=İsa'nın kanıdır ve ölümü yeni bir doğuş izler. Gözyaşı=su ise Hristiyanların vaftiz törenindeki gibi arınmayı, ilk şekle dönüşü, yeniden doğuşu simgeler.⁵⁶

“Deniz” ve “kum” kavramlarının sıklıkla kullanıldığı ve “denize çağrı” üçlemesinin ikinci şiiri de diyebileceğimiz *es-Sefer* (Yolculuk)'de şair; Arap toplumunun sembolü olarak göndermede bulunduğu Odysseus'la birlikte yeniden doğuş için gerekli olan manevi sürecini tamamlamasının ardından arzulanan hedefe doğru yolculuğa çıkar.⁵⁷ Denizi medeniyetin, özgürlüğün, hareketin ve gelişmişliğin sembolü, kumu ise geri kalmış Arap kültürünün, durağanlığın, Doğu'nun sembolü olarak kullanılmaktadır. Böylece onlar, kumu arkasında bırakarak yeniliğe, medeniyete yelken açarlar.

و في النهار نهبط المرافئ الأمان
و المراكب النائرة الشراع للمفؤ.
نهتف يا، يا بحرنا الحبيب، يا
القريب كالجفون من عيوننا
نجيء وحدنا،
رفاقتنا وراء تلكم الجبال أثروا
البقاء في سبباتهم و نحن نؤثر السفؤ.
أخبرنا الرعاة ههنا
عن جزر هناك تعشق الخطر
و تكره القعود و الحدؤ،
عن جزر تصارع القدر
و تزرع الأضراس في القفار مُدُنًا⁵⁸

*Gündüz vakti iniyoruz güvenli limanlara
Ve yolculuk için yelken açan gemilere.*

56 Mircae Eliade, *Dinler Tarihi*, 226.

57 Süleyman, “el-Yütübyâ ve'l-İdyülücyâ fi Nidâi'l-Baḥri li Yûsuf el-Ḥâl”; Ceylan, *Modern Arap Şiirinde Mito-Poetik İsyân*, 276.

58 el-Ḥâl, *el-'A'mâlu 'ş-Şi'riyetu'l-Kâmile*, 232.

*Haykırıyoruz ey, ey sevgili denizimiz,
 Ey gözlerimize göz kapaklarımız gibi yakın olan
 Yalnız geliyoruz
 Yoldaşlarımız tercih ettiler o dağların ardını
 Devam ettiler orada uykularında kalmaya, biz yolculuğu tercih ederken.
 Bize anlattı buradaki çobanlar
 Tehlikeyi arzulayan
 Tembelliği ve tedbiri hor gören adalar hakkında,
 Kadere karşı savaşan
 Ve çorak arazilere şehirler gibi azı dişleri diken adalar hakkında*

Şiirin ilk bölümü Odysseus'un yaşamış olduğu maceralara göndermeler içerir. Troya Savaşı'ndan sonra tanrıların gazabına uğrayan kahramanın çeşitli zorluklarla yüzleştiği yirmi yıllık bir yolculuğun ardından ülkesine dönebilmiş olması; Temmûzî şairler gibi el-Ĥâl'in de ülkesine özlemi ve toprakları üzerinde yeni bir yaşam arayışına dair benzerlik taşır.⁵⁹ Şair, Odysseus ile yaptığı yolculuk sırasında karşılarına çıkan zorlukların üstesinden gelmeyi başardıklarını ifade etmek için Suriye kökenli olduğuna inanılan Kadmos mitine de gönderme yapar. Kadmos kaçırılan kız kardeşi Europa'yı ararken Leviathan'ı (su canavarını) öldürmeyi başarır ve Yunan adalarında beş dişi dökülür. Her dişin yerine bir şehir meydana gelir.⁶⁰ Yunan mitolojisine ait olan bu Kadmos miti; diğer önemli Yunan mitleri gibi Suriye asıllıdır. el-Ĥâl ise Suriyelileri diğer Arap milletlerinden ve onların kültüründen ayırarak Akdeniz kültürünün taşıyıcıları olarak görür. Bu sebeptendir ki kendilerini Fenikelilere yakın bulur ve onlardan övgüyle söz eder.⁶¹ Yukarıdaki dizelerde göndermede bulunduğu canavarı yenilgiye uğratıp şehirler kuran Kadmos da Fenikelidir.

و قبلما نهيمُ بالرحيلِ نذبح الخراف
 واحداً لعشثروت، واحداً لأدونيس
 واحداً لبعل، ...⁶²

*Ve kurban kesiyoruz ayrılmadan önce
 Bir tane Astarte için, bir tane Adonis için,
 Bir tane Baal için...*

Yola çıkmadan önce fırtına ve bereket tanrısı Baal, doğurganlık ve bereket tanrıçası Astarte ve bitki tanrısı Adonis için kurban kesilmesi yolda karşılaşılabilecek herhangi bir uğursuzluktan, tanrıların gazabından korunmak ve yaklaşmakta olan yeni hayatın, yeniden doğuşun gerçekleşmesi içindir.

Diğer şiirlerinden farklı olarak seçkinin son şiiri *Dönüş* 'te Anġun Sa'âde'nin şair üzerindeki etkisi daha belirgin bir biçimde hissedilmektedir. Sa'âde'nin anlayışına göre Büyük Suriye'nin

59 Homeros, *Odysseia*, çev. Azra Erhat ve A. Kadir, (İstanbul: Can Yayınları, 1984), 6; Ceylan, *Modern Arap Şiirinde Mito-Poetik İsyân*, 275.

60 Zeidan, "Myth and Symbol in the Poetry of Adūnīs and Yūsuf al-Khāl", 92.

61 Zeidan, "Myth and Symbol in the Poetry of Adūnīs and Yūsuf al-Khāl", 71-72.

62 el-Ĥâl, *el-'A'mâlu 'ş-Şi'riyetu 'l-Kâmile*, 234.

(Bereketli Hilal) yıldızı Kıbrıs'tır. Bu sebeple el-Ḥâl, şiirinde milletin kurtuluşunun Kıbrıs'tan ve Suriye'nin antik tarihi (yani Fenikeliler) ile de ilişkili olan Kartaca'dan geleceğini düşler.⁶³

غداً يعود سيدي،
يعود، يا هلا!
من المجاهل وراء قبرص الحبيبة،
الوراء قرطاجنة يعود لي: ⁶⁴

*Yarın dönüyor efendim,
Dönüyor, haydi gel!
Sevgili Kıbrıs'ın ardındaki gizemli yerlerden,
Kartaca'nın ardından dönüyor bana:*

Şairin burada “efendim” diyerek söz ettiği, muhtemelen göçmen olarak zaman zaman farklı ülkelerde bulunmuş olan Sa'âde'dir. Lübnan'a dönmesinin ardından idam edilmesi, SSMP şairlerine göre görevinin bir sonucuydu ve onun ölümü milletin yeniden dirilişi için gereken fedakarlığın en somut haliydi. Sa'âde beklenen kahramandı.⁶⁵ Bu düşünceyle olsa gerek el-Ḥâl de onun dönüşünü milletin hayata yeniden dönüşünün sembolü olarak kullanır ve onu hakimiyet, güç ve adaletle özdeşleştirir:

للبطل الإله مقبضاً لسيفه،
محملاً يعود سيدي
بالعاج صولجان ملكي، سريره
بالجوهر الغريب خاتماً له،
فرانداً لتاجه.
محملاً يعود سيدي
بالشوق لي. و الأمل. ⁶⁶

*...(Dönüyor)
Tanrı kahramanının kılıcının kabzası olarak,
Taşıyarak dönüyor efendim
Fildişini bir kralın esasına ve yatağına
Garip mücevheri ona ait bir mühür olarak
Onun tacı için eşsiz olarak.
Taşıyarak dönüyor efendim
Özlemi bana. Ve umudu.*

el-Ḥâl, bu şiirinde mitolojik kahraman Fenikelilerin atası Agenor ile kökenlerine ve radikal dönüşümlerin sembolü haline gelmiş tarihî şahsiyet Cemal Abdülнасır ile yeniden doğuşa işaret ederek başlangıcın ve sonun aynı kişide, aynı yerde olduğunu göstermek ister gibidir.

63 Zeidan, “Myth and Symbol in the Poetry of Adūnīs and Yūsuf al-Khāl”, 91.

64 el-Ḥâl, *el-'A'mālu 'ş-Şi 'riyetu'l-Kāmīle*, 236.

65 Zeidan, “Myth and Symbol in the Poetry of Adūnīs and Yūsuf al-Khāl”, 93.

66 el-Ḥâl, *el-'A'mālu 'ş-Şi 'riyetu'l-Kāmīle*, 237.

أنا أُجِنار على مَدي
 تبوُح ألف جنة
 و ألف خاطر معطر.
 أنا الجمال: يا جداول النبيذ جُذلت
 على اللجين، يا شواطئ العقيق، يا فمي!
 نهدي لجنان: في الجزائر العجائب
 و الخليج نجوة، فيا زوارق احتمي!
 هنا الفقير عسلت،
 و الكرم عثبث ثماره...⁶⁷

*Ben Agenor'um uzattığım da ellerimi
 Çıkar ortaya binlerce cennet
 Ve binlerce güzel kokulu düşünce.
 Ben Cemâl'im: ey kıvrılan şarap nehirleri
 Gümüşler üzerinde, ey akik kıyıları, ey ağzım!
 Göğüslerim iki deniz: muhteşem adalarda
 Ve körfezde bir tepe, ey tekneler sığınını!
 İşte burada içinde bal bulunan arı kovanı
 Meyveleri üzüm veren bağlar...*

Sonuç

Temmûzî şairlerden el-Ĥâl, şiirlerinde din ve miti Arap toplumunun siyasi ve kültürel yıkımını, geri kalmışlığını göstermek ve bu durum karşısında karamsarlığın üstesinden gelinebilmesinde inanç ve çalışmanın önemini vurgulamak amacıyla kullanmıştır. Ayrıca din ve mit, bu şiirlerde yenilenmeyi ve yeni bir geleceğe özlemi dile getirme işlevi de görürler. Dinî ve mitik unsurları kullanma biçimi ise Ezra Pound, T.S. Eliot ve Anṭûn Sa'âde'nin etkisiyle şekillenmiştir ve bu unsurları kullanırken sembolizm ve varoluşçuluk akımlarından da beslenmiştir. Bu sebeple şiirlerinde insanın büyük varoluşsal sorunlarına odaklanmıştır.

el-Ĥâl'in Eliot'tan ayrıldığı nokta ise karamsarlık ve umutsuzluk duygusudur. Her iki şairin varoluşçu felsefesi şiirlerine etki etmişse de Eliot'ın Tanrı'ya olan inancındaki güçlülük, şiirlerine umut duygusu olarak yansımıştır. Oysa el-Ĥâl'in Tanrı'ya inancında zaman zaman bir şüphe hissedilmektedir. Bunu da kimi zaman "şüphenin parmakları" ifadesi gibi İncil'den yaptığı bir alıntıyla kimi zaman da tanrının ölü olabileceği düşüncesiyle göstermektedir. Böylece Arap toplumunun sadece kültürel ya da siyasi yıkıntı içinde olmadığına aynı zamanda modern dünyanın getirdiği manevi/ruhsal bir çoraklıkla da karşı karşıya olduğuna dikkat çeker.

En sık kullandığı semboller ise şarap, deniz/su, kum ve gemi olmuştur. Bunlarla yeniden doğuşa, verimliliğe, medeniyete, harekete ve geri kalmışlığa işaret ederken aynı zamanda köklerinin çöl kültürüne değil de Akdeniz medeniyetine ait olduğunu vurgulamak ister gibidir. el-Ĥâl'in Akdeniz kökenine vurgusu ise Anṭûn Sa'âde'nin düşüncelerinin etkisinde kaldığını göstermektedir.

Batı'nın etkisinde işlediği Temmûz mitinin ve diğer mitik unsurların yanında şiirlerinde Cemal Abdülnasır gibi halk kahramanlarını efsaneleştirerek birer sembol haline getirmiştir.

67 el-Ĥâl, *el-'A'mâlu 'ş-Şi'riyetu'l-Kâmile*, 237-238.

Akad, Sümer, Fenike, Babil, Mısır, Yunan mitolojilerindeki figürleri ise bazen aynı şiirde bir araya getirerek şiirin evrenselliğini de yansıtmak istemiştir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Ceylan, Zafer. *Modern Arap Şiirinde Mito-Poetik İsyân-Temmûzî Şiir Hareketi*. Ankara: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2019.
- Creswell, Robin. *City of Beginnings: Poetic Modernism in Beirut*. Princeton&Oxford: Princeton University Press, 2019.
- Eliade, Mircea. *Dinler Tarihi: İnançlar ve İbadetlerin Morfolojisi*. Çev. Mustafa Ünal. Konya: Serhat Kitabevi Yayınları, 2005.
- Eliot, Thomas Stearns. *Çorak Ülke*. Çev. Yaşar Güneç. 2. Basım, İstanbul: Yaba Yayınları, 2011.
- el-Ĥâl, Yûsuf. *el-'A'mâlu 'ş-Şi'riyetu'l-Kâmile*. Beyrut: Dâru'l-'Avde, 1979.
- el-Ĥâl, Yûsuf. *Defâtiru'l-Eyyâm: Efkâr 'alâ Varak*. London: Riad el-Rayyes Books, 1987.
- Hakverdioğlu, Metin. "Thomas Stearns Eliot ve Divan Şairinin Ortak Dünyası". *Turkish Studies*. 4/2 (2009): 585-617.
- Homerus. *Odysseia*. Çev. Azra Erhat ve A. Kadir. İstanbul: Can Yayınları, 1984.
- Hooke, Samuel Henry. *Ortadoğu Mitolojisi*. Çev. Alaeddin Şenel. 5. Basım, Ankara: İmge Kitabevi, 2015.
- Marsh, Alec. *Ezra Pound*. Çev. Şahika Tokel. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2015.
- Samarrai, Ghanim. "Rejuvenating T.S. Eliot's The Waste Land". *Canadian Review of Comparative Literature*. 41/2 (2014), 112-125.
- Süleyman, Mâzin Eksem. "el-Yûtûbyâ ve'l-İdyûlücyâ fi Nidâi'l-Baĥri li Yûsuf el-Ĥâl". *el-Âdâb*. 13 Kasım 2016, Erişim 02.01.2023. <https://al-adab.com/article/اليوتوبياوالايديوولوجيافي-نداء-البحر-ليوسف-الخال>
- Tur, Salih. "Çağdaş Arap Şiirinde Temmûzî Şiir Hareketi". *Ekev Akademi Dergisi*. 36 (2008), 351-380.
- Zeidan, Joseph. "Myth and Symbol in the Poetry of Adûnîs and Yûsuf al-Kĥâl". *Journal of Arabic Literature*. Brill, 10 (1979), 70-94.